
Armáda České republiky na sklonku devadesátých let

Petr Rožňák

Je armáda na sklonku devadesátých let potřebná či nikoli? Především je nezbytné zdůraznit, že v demokraciích a vyspělých industriálních státech, k nimž bychom se rádi počítali, představuje *armáda* zcela principiální otázku, které je politicky, legislativně a právně věnována náležitá pozornost. Bez exaktně definované struktury a striktně stanovených pravidel chodu moderních ozbrojených sil a obrany je život těchto společností nemyslitelný. To si pochopitelně uvědomují příslušná politická grémia, která mají odpovědnost za osudy státu a národa. Zdá se však, že tyto otázky a jejich řešení (přes jejich značnou četnost v denním tisku a v ostatních masmédiích) zůstávají stranou politologických a legislativně právních rozborů.

Počínaje *rokem 1993* však otázka výstavby moderních českých ozbrojených sil, a zvláště Armády České republiky (dále jen AČR), nabyla na významu. AČR totiž prochází složitým procesem transformace a proměny; a přitom nemá příliš velkou popularitu mezi českými občany, ale ani tolik potřebnou oporu u české politické reprezentace. Existence přetrvávajících rizik a konfliktů však nesevředečí o tom, že bychom v závěru tohoto století žili v bezpečném světě. Vzhledem k geopolitické realitě si mladý, znovu se vynořivší český stát rozhodně nebude moci dovolit „*luxus*“ *zřít se armády* jako nástroje stvrzení vlastní suverenity. Z tohoto zorného úhlu je pak třeba se dívat na *potřebu restrukturalizace, personálního i materiálního vybavení AČR a na celkovou tvorbu koncepce branné a bezpečnostní politiky českého státu*. Stranou pozornosti nemůže zůstat ani vojenský profesionál – „*občan v zeleném*“.

Globální pohled

Bez globálního pohledu nelze dobře zhodnotit vnitropolitický vývoj posttotalitní společnosti a rozhodnout, zda je příspěvkem k budování lepšího světa nebo žabomyší wojnou, která nevidí za hranice vlastní louže, či přerovnávaním židli na palubě potápějícího se Titaniku.¹

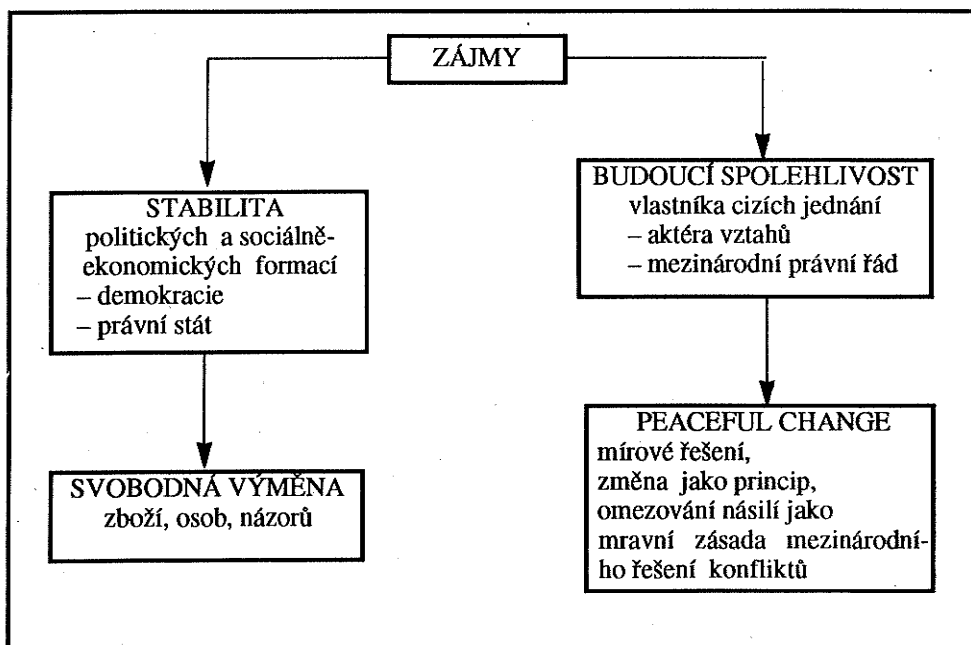
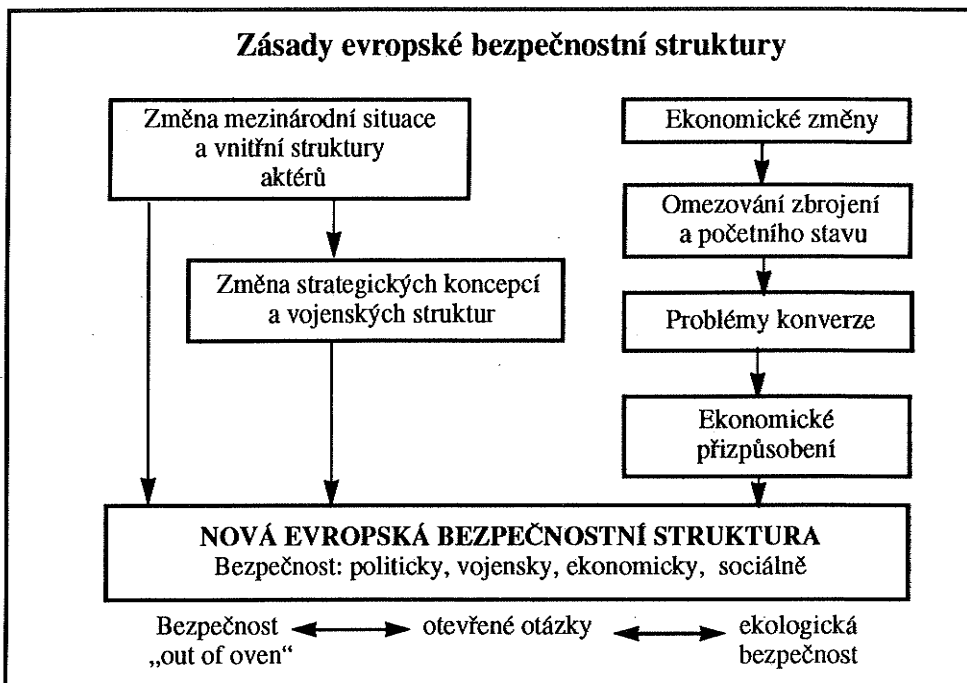
Konec bipolárního rozdělení světa uzavřel epochu, v níž podle Arona byla „*nemožná válka a nepravděpodobný mír*“. Dnes je scénář úplně jiný. Zdá se, že se na sklonku devadesátých let tohoto století zásadním způsobem proměňují zásady evropské bezpečnostní struktury a spolu s ní se vynořují „nové“ problémy. Jak ukázala válka v Perském zálivu, konec jaderného zastrašování znovu „*umožnil*“ *válku* a podle některých názorů současně dodal i věrohodnost budování „*nového světového řádu*“.

Dnes je třeba si zvyknout na svět, v němž je více politických osobností, morálních faktorů a národů, které si současně přejí dát najevo své rozhořčení a vymáhat svá práva. Objevují se nové bezpečnostní faktory, nové zájmy. Je nutná diskuze široké veřejnosti o politických cílech a o nové legitimizaci českých bezpečnostních zájmů, která musí definovat:

- *obsah, strukturu a rozsah zájmů samotných,*
- *prostředky potřebné k prosazování zájmů, jejich dostupnost a vyhlídky na úspěch (cíl – prostředky – relace),*
- *nutnost a možnost legitimizace.*

Teprve na základě výsledků zmíněné diskuze mohou být vyvozeny následující závěry pro:

- a) novou formulaci rámcových ústavněprávních podmínek AČR,
- b) poslání, velikost, členění a výzbroj AČR,
- c) budoucí obrannou strukturu AČR.

Skončila studená válka a svět, včetně Evropy, je postaven před řešení řady politických, sociálně, hospodářsky a geograficky různorodých problémů. K nim bezesporu patří:

1) *Změna politického klimatu po skončení konfliktu Východ–Západ:*

- změna obsahu pojmu bezpečnost,
- změna rozsahu pojmu bezpečnost.

2) *Změna představ o ohrožení:*

– znovuoživení starých konfliktů zmrazených studenou válkou a zastíněných rozpory konfliktu Východ–Západ,

– vznik nových, zvláště etnicko-nacionalistických konfliktních situací,
– změna aranžmá moci a řádu, v němž je jaderná hrozba částečně nahrazena omezenou možností vést konvenční válku a latentní hrozba silou je nahrazena jejím manifestačním nasazením,

– narůstající vědomí zranitelnosti v přinejmenším ekonomicky a ekologicky vzájemně podmíněném světě.

3) *Celoevropská bezpečnostní struktura:*

- rozšíření rozsahu pojmu „bezpečnost“,
- pravděpodobně také změna obsahu pojmu „bezpečnost“.

Tato orientace znamená zajištění:

a) ekonomické a společenské stability (popřípadě transformačního procesu tímto směrem),

b) bezpečnosti před zranitelností a rizikem, což není úkolem pouze armády.

Měníci se světové uspořádání tyto problémy do značné míry modifikuje (dává jim jiný směr). Proto je tedy nutné změnit i pohledy na ně a přístupy k nim.

Nové hrozby plynoucí z globálních problémů, hlavu zvedající islámský fundamentalismus, aspirace stále většího počtu států na získání jaderného potenciálu i doutnající konflikty nejrůznějšího charakteru hovoří proti tomu, aby optimizmus na Severu (konec studené války) zaváděl příčinu jakýmkoliv způsobem zpochybňovat snahu o zajištění trvalé bezpečnosti na všech úrovních. Proto integrační seskupení evropských i mimoevropských demokratických států a předních mezinárodních organizací hledají bezpečnostní mechanismy, které by umožnily pružně reagovat na vysoce dynamický vývoj v novém politickém ovzduší.

Na malém prostoru ve střední a východní Evropě (dále jen SVE) žije dnes mnoho národů, z nichž prozatím žádný není s to v dané oblasti dominovat. Tím jsou mj. dány i pohraniční konflikty a potíže s národnostními menšinami. Tento jev je ještě umocněn nacionalistickou vlnou po rozpadu komunistické soustavy.²

V zemích SVE vznikají nové politické systémy, které se vyznačují růstem hospodářských potřeb a sociálního napětí, díky nimž získávají významnější politický vliv nacionalistické a separatistické síly. Nejen postkomunistické, ale i neutrální a nezúčastněné země se musejí ptát, jaký bude mít smysl vojenská neutralita. Česká republika, Polsko, Slovenská republika, Švédsko, Rakousko, Finsko a další státy se snažily a stále snaží vstoupit do Evropského společenství, respektive dnes už do Evropské unie, s poukazem na to, že jde o krok v souladu s bezpečnostními a politickými cíli ES, respektive EU. V otázkách evropské integrace „eurokrat“ v Bruselu velmi opatrně vytyčují kruhy posloupanosti rozšiřování EU, a to nejprve země Evropského společenství volného obchodu, pak SVE, až poté následnické státy SSSR a další státy.

Krise na Středním východě a zejména „permanentní“ válka v Perském zálivu, ale i v bývalé Jugoslávii určitým způsobem odrážejí hlásící se problém Sever–Jih.³

Každý Čech by měl zpozornět, jestliže se kdysi poražené Německo stává (stalo) evropskou mocností prvořadého významu a jestliže uprázdněné místo po SSSR v Radě bezpečnosti zdědilo Rusko. *Česká republika sice neztratila svou identitu, ale její postavení bylo redukováno v porovnání s ambicemi bývalého Československa na pozice zemí třetího až čtvrtého řádu. To vše klade nové nároky nejen na českou zahraniční politiku, ale také na českou ozbrojenou moc.*

Z hlediska zájmů České republiky současný vývoj ruší dosavadní systémy vytvořené po obou světových válkách, v nichž vždy stálo tehdejší Československo na straně vítězů. Je tedy ohrožena platnost principů, z nichž československý stát vznikl. *Staronové klima současného světa si proto bez ohledu na jakákoliv přání existenci AČR doslova vynucuje.*

Nový světový řád a český stát

Základem zahraniční politiky českého státu zůstává účast na budování nového světového řádu, založeného na lidských právech, demokracii a tržním hospodářství, i když zahrnuje tendence k mimopolitické koncentraci zejména v ekonomice a kultuře. Bezprostřední i vzdálenější budoucnost bude pravděpodobně údobím velkých převratů zasahujících kořeny současné civilizace. Český stát musí proto spoléhat především na vlastní hospodářskou i vojenskou sílu a na spojení s jinými státy stejné povahy.⁴

Poslední průzkumy veřejného mínění (říjen 1993) ukazují, že přes dílčí posun se vztah obyvatel k české armádě v podstatě nezlepšuje. Ani zdaleka není na takové úrovni, jak je to obvyklé u ostatních zemí, s nimiž se tak rádi poměrujeme. Jednu z celé řady příčin, proč tomu tak je, lze spatřovat v nedostatečném formování a prohlubování pocitu osobní odpovědnosti za obranu vlasti.

Armáda České republiky, jejímž úkolem je „bránit svobodu, nezávislost a územní celistvost České republiky“,⁵ byla zřízena dnem 1. ledna 1993, a to Zákonem České národní rady č. 15/1993 Sb., O armádě České republiky. Jejím zřízením pro politické strany vládnoucí koalice i opozičního bloku nekončí samo o sobě splnění úkolu – obrana vlasti. Výstavba nové, moderní, méně početné a funkční armády je proces, v jehož průběhu je nutné překonávat problémy a překážky spojené se zánikem bývalé Československé lidové armády.

Přeměnit ze dvou třetin zděděný bývalý těžkopádný federální vojenský kolos v moderní, úderný a bojeschopný celek není snadnou záležitostí. Přitom jde o to, aby byl vytvořen nástroj schopný v nových geopolitických poměrech přispět k uhájení české státní nezávislosti a samostatnosti v rámci středoevropského prostoru. V tomto směru je nezbytné dosáhnout toho, aby i v této oblasti Česká republika byla cenným a ceněným spojencem industriálních a bohatých zemí. Za takových okolností odpadnou starosti s „otevřením dveří“ a se „vstupem“ do evropského bezpečnostního systému.

Podceňování státotvorné a stabilizační role armády se nevyplácí, a to tím spíše, že se stále ještě jedná o instituci, kterou prochází převážná část mužské populace. Armáda (bez ohledu na jakákoliv subjektivní a voluntaristická přání i výroky) představuje významnou součást státu a moci, rozvíjí spoluodpovědnost lidského potenciálu za obranu země. Zkušenosti potvrzují, že v tomto ohledu nemůže AČR zůstat ve svém snažení osamocena, bez patřičné opory vlády, Parlamentu a celé společnosti.

Občan a stát

Český stát chce být demokratickým, sociálním a právním. Základní práva a svobody občana v takovém státě jsou nezadatelná, nezrušitelná a nezcizitelná. Současně však jejich uskutečňování a naplňování nemůže a nesmí poškozovat život a bezpečnost ústavního zřízení státu, veřejný pořádek a mravnost.

S realizací tohoto bodu je spojeno vytváření vlivu a prostředí právního státu v kasárnách. Postulát nedotknutelnosti lidské důstojnosti by se měl stát výchozím bodem, vnitřní náplní podoby českých ozbrojených sil. *Specifické vlastní vojenské zákonitosti, určující podobu každé armády, musejí být dány do souladu s ústavněprávními pozicemi občanů.* V této souvislosti je třeba zdůraznit, že nejde o kosmetické úpravy, ale musí být položena principiální otázka: o vztahu mezi státem a ozbrojenými silami, o vztahu demokracie a armády, o vztahu občana právního státu a vojáka.

Vojensko-politické reality

Pro existenci české armády v devadesátých letech hovoří i současná vojensko-politická situace v Evropě. Hrozba jaderné a konvenční války velkého rozsahu a intenzity je sice

výrazně omezena, ale ještě nelze hovořit o tom, že hrozba válečného nebezpečí je na našem kontinentě zcela zažehnána. Vzrostlo totiž nebezpečí „nového“ typu evropského potenciálního konfliktu, jehož možné příčiny mají převážně nevojenský charakter. V konečném důsledku by však mohly vyvolat i použití vojenské síly.

Příčiny tohoto „nového“ potenciálního evropského konfliktu vyplývají především:

- ze složitosti a nejednoznačnosti probíhajícího evropského integračního procesu, provázeného silnými dezintegračními tendencemi;

- z nejistot ze zahájených změn v zemích SVE, které nebudou ještě v devadesátých letech zdaleka ukončeny;

- z nebezpečí, že se různé krize mohou překrývat s politickými, ekonomickými, ekologickými, etnickými, náboženskými, zdravotními a vojenskými příčinami, což může zvyšovat pravděpodobnost eskalace až k použití vojenské síly;

- z možnosti rozšíření konfliktu na celé regiony a z vytváření velkých oblastí nestability, napětí a potenciálního ohrožení i vojenského charakteru;

- z nárůstu počtu samostatně jednajících státních subjektů, disponujících značnou vojenskou silou v důsledku sílícího procesu tzv. „balkanizace“ v zemích SVE a z možné- ho použití této síly při řešení jejich rostoucích vnitropolitických problémů;

- ze sílících mimoevropských nebezpečí majících převážně nevojenský charakter.⁶

Za těchto vojensko-politických realit se zatím ani jeden z evropských států nerozhodl pro úplnou eliminaci vojenské síly a ponechávají si armádu jako krajní a specifický prostředek k hájení svých bezpečnostních zájmů. Rovněž ani my se nemůžeme zcela zříci armády (ne však v její dosavadní podobě), neboť ta materializuje deklarovanou politickou vůli k obraně suverenity a politické nezávislosti českého státu, který představuje domino- vou kostku stability středoevropského prostoru.

V současnosti neprojevuje žádný stát v Evropě oficiální úmysl řešit sporné mezistátní problémy násilím, neboli vojenskou cestou (v případě občanské války v bývalé Jugoslávii jde o vojenské řešení vnitrostátních problémů), a proto lze hovořit o relativní neexistenci vojenského ohrožení pro český stát. Ovšem z hlediska zajištění vojenské bezpečnosti musíme brát v úvahu i potenciální ohrožení, mezi něž zejména patří:

- hromadné nepokoje a silné migrační vlny (v současnosti je Česká republika „transzitní zemí“ uprchlíků, což je provázeno celou řadou problémů);

- sabotáže a terorismus (individuální, skupinový, státní, mezinárodní);

- zkomplikování vojenské bezpečnosti českého státu v důsledku rozdělení bývalé federální armády;

- nárůstem samostatně jednajících státních subjektů s vlastními ozbrojenými silami může dojít k narušení stanovených limitů, vyplývajících ze Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě;

- dosud nejsou pod důslednou kontrolou ozbrojené síly některých nově vznikajících postkomunistických států zejména ve východní Evropě.

Dnes je AČR jako jednoúčelový nástroj k odvrácení stále ubývajících vojenských ohrožení příliš drahá, a proto má své oprávnění pouze jako součást komplexní strategie. Jinými slovy AČR se musí stát nástrojem schopným odvracet ohrožení na více úrovních současně.

Vnitřní politika státu a armáda

Problém vztahu politiky a armády daného státu je možné řešit na základě toho, jaký význam armádě ve společnosti přířkla státní politická reprezentace. *Na vzájemných vztazích společnosti a armády je do značné míry závislá bezpečnost, nezávislost a suverenity státu, zejména takového, jenž se zrovna utváří.* Armáda jako důležitá ozbrojená mocenská instituce státu má jednu mimořádnou schopnost, tj. za jistých okolností se vydělit ze společnosti, postavit se nad ni, popřípadě se chopit i politické moci. Jestliže v polistopadových dnech byla tato otázka předmětem častých úvah, ba i spekulací, dnes jakoby se na tuto schopnost armády pozapomínalo.

Reálné snížení vojenského ohrožení v důsledku rozpadu bipolárního rozdělení světa, nesmyslnost nukleární války, radikální snižování počtů armád v Evropě mají za následek *nárůst masového poklesu branného vědomí a souvazečnosti občanů s armádou*. Dosáhnout skutečně fungujícího branného systému je o to složitější, že většina Čechů, Moravanů a Slezanů... nepochybně doposud nepocituje nově konstituovanou českou státnost jako zisk. Málem až chlad, s jakým byl doposud přijímán vznikající český stát, dává tušit, že si vztah, úctu a snad i lásku k němu budeme muset teprve vypěstovat. Plně se to týká i vytváření tomu odpovídajícího branného vědomí občanů. V této souvislosti není možné nevidět, jak vznik svého státu a národní armády odlišně pocítují Slováci.

Služba v armádě se stále více dostává do rozporu s životním stylem a úrovní prosperujících občanů nově se přetvářející české demokratické společnosti. Z toho vyplývá masová neochota mladé mužské populace k výkonu vojenské služby, stupňující se požadavky na snižování délky vojenské služby, jakož i řada dalších často nereálných požadavků.

Jaký bude vztah armády a tvořící se demokratické společnosti? Nebude bez napětí a rozporů. Častým předmětem diskuzí stále zůstává otázka, zda je armáda demokratická, či nikoli, zda je apolitická, anebo ne atd. *Žádná armáda na světě není a ani nemůže být armádou demokratickou*, protože je hierarchisticky horizontálně i vertikálně členěna. Existuje zde jednoznačný „řád“ a „posloupnost“, jehož „demokratizace“ je prostě nemyslitelná. Vztah nadřizený – podřizený a naopak je direktivní povahy, opírající se o sílu rozkazu. Vojenská rozhodnutí musejí být rychlá, operativní, věčná, stručná, jasná a srozumitelná. Realizují se bez diskuzí, neboť jejich neplnění, anebo plnění v prodlení by mohlo mít katastrofální následky. Armáda je a bude státní organizací, která měla, má a bude mít centralistický charakter, projevující se v centralistickém charakteru velení (systémem příkazů a nařízení shora dolů). Jak koneckonců prokázala i válka v Perském zálivu, étosem armády je kolektivizmus, vyžadující jisté potlačení individuality, která naopak v demokracii dominuje společně se svobodou volby a tolerancí. Armáda staví do popředí skupinu, vojenský kolektivní výcvik směřující k jednotě, konformitě a disciplíně. Navíc je i v té nejdemokratičtější demokracii institucí byrokratického typu, s vysokým stupněm formalizovaných činností a v jistém smyslu slova s omezeným prostorem pro samostatné rozhodování a uvažování.

S. Adams, jeden z tvůrců americké demokracie, uvedl, že se pravidla armády zásadně liší od ideálu svobodného lidu a vlády již proto, že v zájmu obrany svobody a demokracie tyto hodnoty ve své činnosti omezuje. Tato skutečnost je příčinou toho, že vztah mezi hierarchistickým systémem založeným na autoritářských principech a okolním prostředím demokratické společnosti je vždy problematický. Armáda by totiž přijetím principů demokratické společnosti ztratila svou funkčnost. Současně však nelze uvnitř demokratické společnosti udržovat instituce, jež budou budovány na základě funkcionálního imperativu.

Armáda není a nikdy nebyla apolitickou. Je to dáno již tím, že je mocenskou státní institucí. Její příslušníci jsou, ať už si to přejí, anebo nikoli, státními byrokraty. Jinou otázkou ovšem je, zda armáda může, anebo nemůže být nadstranickou, anebo lépe – nestrannou. *V demokracii jsou armády zásadně nadstranickými a nestrannými*. V tomto smyslu slova jsou odbornými či profesionálními.

Humanizace života armády. Armáda v demokracii, přestože se ve své hierarchii, způsobu řízení a byrokratickým zaměřením v podstatě neliší od armád jiných politických režimů, se zásadním způsobem odlišuje ve smyslu zlidštění podmínek pro vojenskou činnost. Voják armády demokratické společnosti zůstává občanem. Hlavním znakem armády demokracie je zabezpečení lidské důstojnosti, základních lidských práv, zvýšení profesionality při práci s vojáky za respektování právních norem demokratického, právního a sociálního státu, který musí fungovat i uvnitř kasáren. Není zde myslitelné necitlivé, nekorektní, hrubé a vulgární jednání s lidmi. Demokracie odzvoňuje neomezeným léním pánům nad osudy podřízených. Proces delegování vyvýšené pravomoci a odpovědnosti jde ruku v ruce s důvěrou, s kolegiálními a partnerskými vztahy. U nás, dlužno říci, na tuto zásadu někteří „jedinonačalníci“ pozapomínají. Do popředí vystupují jiná než profesní kri-

téria, což je v naprostém rozporu s mravními zásadami demokracie. Zdá se, že oproštění od tohoto dědictví minulosti zůstává prozatím jedním z nejsložitějších úkolů současnosti.

Vliv probíhajících transformačních změn v AČR na rozvoj vzájemných vztahů společnosti a armády závisí i na tom, jak pravdivě a jakým způsobem je široká občanská veřejnost informována o všech změnách uvnitř armádního organizmu. Nezastupitelná je v tomto směru role masmédií a úroveň jejich novinářské etiky. I to je jedna z cest, jak obnovit podlomenou legitimitu Armády České republiky.

Úkoly armády

Výstavba AČR vyžaduje především splnit následující úkoly:

- a) *zabránit válce přesvědčivou připraveností k obraně vlasti,*
- b) *bránit stát v případě vojenského napadení,*
- c) *pomáhat civilnímu obyvatelstvu,*
- d) *klást trvalý odpor na území obsazeném nepřítelem,*
- e) *ochrana ČR proti politickému vydírání a jiným nebezpečím,*
- f) *obrana ČR a jejich spojenců,*
- g) *podpora vojenské stability a integrace Evropy, úsilí o posílení multinacionální identity NATO,*
- h) *ochrana světového míru a mezinárodní bezpečnosti v souladu s Chartou OSN,*
- ch) *nasazení v případě katastrofy a humanitární pomoci.*

Pro branné vědomí obyvatel je důležité, aby občané chápali přínos AČR k úsilí zabránit válce a zabezpečit pokojný mírový život. Současně je nezbytné, aby je konkrétní opatření a jejich praktická realizace přesvědčovaly o tom, že armáda a její příslušníci zaujímají ve státní hierarchii postavení odpovídající jejich státní roli a mocenské pozici.

Jedním z prvořadých úkolů je tedy vybudovat *velitelský sbor složený z vojenských profesionálů s vysokou morálkou a fyzickou zdatností, kteří požívají důvěru nejen vojenské, ale i široké občanské veřejnosti.* Je prozatím bohužel skutečností, že ne všichni vojáci z povolání mají takové kvality.

V současné době AČR prožívá zásadní přerod, a to proto, že bude plnit úkoly ve zcela odlišných politických i geopolitických podmínkách. Nová AČR se od své předchůdkyně musí zásadním způsobem odlišovat nejen *posláním, velikostí, strukturou, ale zejména stylem práce a vztahem nadřízenosti a podřízenosti.*

Skutečnost, že ve vojenských útvech, školách, závodech a zařízeních stále ještě působí lidé, kteří jsou oprávněným terčem kritiky vojenské i občanské veřejnosti, snižuje důvěryhodnost armády.

Vzhledem k tomu, že budoucí AČR má mít 65 tisíc mužů (tohoto počtu by mělo být dosaženo na jaře 1995), a ke skutečnosti, že dnes má asi 105 tisíc mužů, půjde o 40 % redukci. AČR bude poloprofesionální armádou, v níž namísto současných 43 tisíc vojáků z povolání bude sloužit 32 tisíc. Nová koncepce předpokládá 12-ti měsíční základní vojenskou službu (výhledově by mohla být zkrácena na 8–9 měsíců).⁷

Struktura AČR počítá s brigádním systémem, v jehož rámci bude přednostně cvičena a vyzbrojována jedna brigáda rychlého nasazení, kompatibilní s jednotkami NATO. Jejím jádrem budou jednotky českokrumlovského útvaru.

Základní organizační strukturu AČR by mělo tvořit:

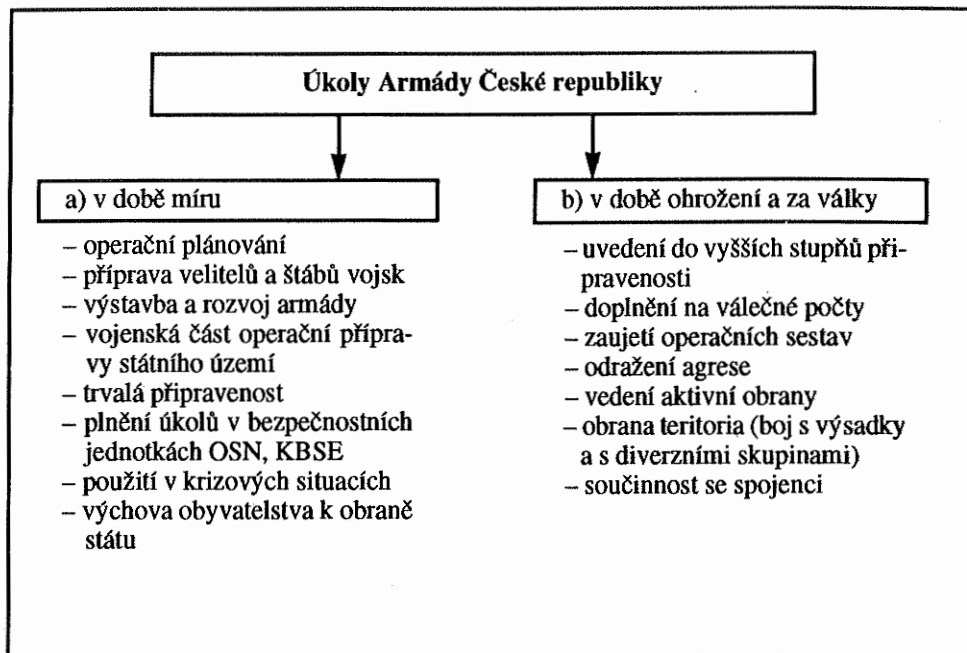
- a) *nové ministerstvo obrany jako politicko-správní orgán,*
- b) *generální štáb jako nový vrcholný orgán velení vojskům,*
- c) *výkonné složky:*

– *pozemní vojsko (síly rychlé reakce a vojska územní obrany),*

– *letectvo a protivzdušná obrana (PVO) jako nejpohotovější složky armády (při vysoké profesionalizaci – u letectva 100 %, u PVO 70–80 %).*

Určujícími podmínkami, které ovlivní tempo a kvalitu transformace, je mj. hospodářský a lidský potenciál státu. I při správné volbě varianty struktury armády sehrají vnější –

mimoarmádní – vlivy a podmínky významnou roli při naplňování cílů transformace. Mezi významné vlivy je nutné zahrnout rovněž vztah veřejnosti k armádě a její postoj k budování systému obrany státu. Z reálného hodnocení podmínek transformace vyplývá, že bude probíhat po určitých etapách.

Pramen: *Vojenské rozhledy*, 3/1993, s. 42.

Armáda České republiky by měla být moderní, méně početná, s vysokým nárůstem profesionálního jádra, kompatibilní s armádami vyspělých evropských států v systému řízení a velení, ve vojenské technice i ve výcviku, všestranně připravená k obraně České republiky a k aktivní účasti na činnosti evropských bezpečnostních sil.

Hlavní směry její transformace:

1) Vytvoření nové filozofie obrany státu a koncepce zabezpečení obrany armádou, tedy vytvoření a formulování vojenské strategie odpovídající našim novým podmínkám, zvláště nové strategii obrany státu.

2) Změny struktury armády v souvislosti s cíli výstavby armády a s tvorbou nového systému obrany státu.

3) Profesionlizace armády, zabezpečená personální politikou a změnami v systému vojenského vzdělávání a dalšími nezbytnými podmínkami.

4) Změny v systému zabezpečení armády vojenskou technikou, materiálem a službami (změny v logistice).

5) Změny ve vnitřních mechanismech armády, určujících její metody práce a chování, především v systému velení a řízení, ve výchově a výcviku, ve vztazích mezi vojáky a v režimu života vojsk, popřípadě v dalších vnitřních vazbách, ovlivňujících kvalitu a funkčnost armády.⁸

Česká republika by novým vybudováním personálně a materiálně vybavené armády měla ve velmi krátkém časovém horizontu dát svému okolí jednoznačně najevo, že chce uhájit právo na svou existenci. Vláda a vládní koalice nesmějí nechat nikoho na pochybách o tom, že se mu nepodaří překvapivě obsadit české území. To mj. předpokládá nepřipustit v nejbližších letech snižování rozpočtu na vojenské účely natolik, aby to ohrozilo přípra-

venost AČR k plnění úkolů a snížilo její bojeschopnost natolik, že by byla ohrožena sama existence národní suverenity. V žádném případě nelze podléhat iluzím, že armáda je nepotřebná. Zatím nežijeme v bezpečném světě.

Problém integrace armády do společnosti

Výše uvedené aspekty vztahu společnosti, občana a armády úzce souvisejí s problémem *integrace armády do zásadně se proměňující postkomunistické společnosti*. Jde o proces, postihující otázky tvorby a charakteru vojenské politiky postkomunistického státu, systém občanské kontroly armády, sociální souvislosti vojenské služby, včetně vlivu technologických změn na organizaci a způsob přípravy armády. Tento proces je významně determinován charakterem transformujícího se postkomunistického režimu, jeho ekonomickými a sociálními dispozicemi, hodnotovým žebříčkem občanů, vztahem vojáků a civilistů, jinak řečeno společenskou prestiží vojenské profese, včetně tradice tohoto vztahu.

V podmínkách samostatného českého státu (na sklonku devadesátých let) by měla jeho politická reprezentace při procesu integrace armády do demokratické společnosti soustředit svou pozornost na následující problémy:

a) zvýraznění skutečnosti, že určujícím činitelem suverenní státnosti a suverenity státu je občan a občanské společenství, vymezující úlohy státu, a připravenost a schopnost státu je garantovat svou vůlí a chováním, a to i v branné oblasti, vztahem k armádě a službou v ní;

b) pochopení faktu, že důležitou podmínkou seberealizace občana, jeho identity a suverenity je suverenity státu, věrohodná vůči vnějšímu světu;

c) dosažení potřebné úrovně společenské vůle k obraně vyjádřené přiměřenou péčí státu a jeho institucí o zajištění vojenské bezpečnosti České republiky;

d) přesvědčení o opodstatněnosti existence AČR v podmínkách dnešních vojensko-politických evropských realit;

e) uznání skutečnosti, že vojenská bezpečnost postkomunistického státu má svou cenu, jež je vyjádřena výší vojenského rozpočtu;

f) akceptování všeobecné branné povinnosti při postupné důsledné profesionalizaci AČR;

g) dosažení patřičného zájmu občanů o získání potřebných znalostí, dovedností a návyků, rozvojem široce pojatých a dobrovolných zájmových, technických a sportovně-branných aktivit;

h) uznání nezbytnosti částečných omezení demokratických svobod příslušníků armády, jež jsou přiměřeně kompenzovány akceptováním „občana v uniformě“;

ch) vytvořením funkce ombudsmana, anebo generálního inspektora, jenž se bude zabývat tím, jak jsou naplňována lidská práva a normy sociálního, právního a demokratického státu v kasárnách, jak je otevřen prostor pro demokracii v armádě.

Jaké by tedy měly být zásady vojenské politiky českého státu v devadesátých letech?

– Vojenská politika by měla být chápána a koncipována jako organická součást komplexní bezpečnostní politiky postkomunistického státu, měla by mít přesně vymezené místo a úlohu. Tím by byly jasně stanoveny priority i vzájemný poměr vojenských a nevojenských prostředků při zajišťování bezpečnosti České republiky.

– Stanovení cílů a opatření vojenské politiky by mělo vycházet z existující vojenské doktríny českého státu, neboť ta představuje důležitou spojnicí mezi vojensko-politickou teorií a praxí daného státu.

– Měl by být vytvořen věrohodný vojenský projekt obranyschopnosti České republiky, aby na straně jedné svým vojenským charakterem zbavoval sousedy strachu z napadení a na straně druhé znamenal pro hypotetického protivníka potenciální nepřekonatelnou bariéru.

– Náklady na armádu nelze měřit běžnými finančními měřítky, ale za rozhodující je třeba považovat tzv. synergetické efekty (tj. znásobení žádoucích důsledků jednotlivých politických rozhodnutí a s nimi spojených výdajů).

– Mělo by dojít k přehodnocení dosavadních obranných principů vedení bojové činnosti s využitím tzv. „odrazovacího defenzivního modelu“.

– Je nezbytná důsledná realizace reformy vojenského školství. Přitom je třeba respektovat novelizaci Zákona č. 172/1990 Sb., O vysokých školách, závěry z jednání Rady vysokých škol, novou vojensko-politickou situaci a model armády.

– Je třeba zvýšit spoluodpovědnost politické opozice, nátlakových skupin, nevládních organizací a občanské veřejnosti za permanentní tvorbu české vojenské politiky.

Vojenskou politiku českého státu lze vymezit jako komplexní soubor opatření (ekonomických, sociálních, organizačních, materiálních, technických, technologických, politických aj.) k nasazení všech vojenských a civilních sil proti každému ohrožení pocházejícímu z nepřátelského úmyslu, včetně důsledků válečných a pseudoválečných aktivit v zahraničí. Z toho pohledu můžeme říci, že:

1) *Česká vojenská politika je interdisciplinárním, složitým úkolem*, zahrnuje tedy nejen výstavbu a konkrétní činnost armády.

2) *Česká vojenská politika je jednoznačným výrazem (projevem) politiky moci českého státu*; výrazem odhodlání tohoto státního celku hájit svou integritu a suverenitu i za cenu krveprolití.

3) *Česká vojenská politika se zaměřuje na zyládnutí ohrožení přicházejícího zvenčí a proti případnému použití síly ze strany cizího státu.*

Takto pojímanou vojenskou obrannou politiku českého státu je možné označovat jako *politiku odolnosti*.

Závažným faktem je poznání, že se armáda při obraně státu nemůže udržet, pokud nebude podporována obyvatelstvem, a to současně znamená, že armáda musí občany rozsáhle chránit. Stav občanské brannosti a její úroveň pochopitelně výrazným způsobem ovlivňuje především konkrétně prováděná *politika moci vládnoucí koalice* a od ní se odrážející hospodářská a sociální *stabilita*, tedy celková vnitropolitická situace českého státu.⁹

Je tedy zřejmé, že o tom, jaká bude podoba AČR na prahu nového tisíciletí, rozhodují politická grémia, která převzala příslušný rozsah odpovědnosti. Její konečná podoba je však záležitostí celé postkomunistické společnosti, státních i nestátních institucí, jakož i širší občanské veřejnosti.

* * *

I když potřeba a naléhavost restrukturalizace personálního a materiálního vybavení AČR po rozpadu bývalého Československa v porovnání se stavem v osmdesátých letech se v roce 1994 jeví jako akutnější, přece jen je možné již nyní vyslovit předpoklad, že realizace načrtnutých změn v českých ozbrojených silách bude narážet na různorodé a nemalé problémy.

Při snaze o vybudování moderní, bojeschopné, úderné, ale také nepočtené a poloprofesionální armády je nezbytné mít na zřeteli, že těmto snahám a krokům musí odpovídat také společensko-politická situace nejen vně, ale zejména uvnitř společnosti. Je ovšem faktem, že zde je stále ještě „stav věcí neutěšený“. Občané českého státu (přes dílčí pozitivní posun) ve své většině neprokazují vědomí spoluodpovědnosti a spolupatřičnosti s osudy českého státu. Největší podíl na tomto stavu má stále existující, ba prohlubující se propast v úrovni brannosti českého národa, jejíž dno propadá daleko do minulosti. Je však třeba zdůraznit, že za mnohé z toho, co je předmětem oprávněné kritiky, si armáda může sama. Pokud se tyto negativní tendence nepodaří překonat (a to v časovém horizontu několika let), nebyla by asi žádná šance pro „novou českou armádu“.

Úkol „vybudovat novou armádu“ je o to naléhavější, že jde také o posílení pozic České republiky ve vztahu k zahraničí. Ta sice nestojí na armádě samotné, ale zahraniční politika českého státu je s vojenskou politikou provázána. Pokud se záměry s AČR v období 2–5 let nepodaří realizovat, postupně ztratí český stát pro okolí na významu. V této souvislosti je třeba vzít v úvahu především integrační procesy v rámci Evropské unie, mít na zřeteli celoevropskou bezpečnost a záměr České republiky vstoupit do NATO.

Z uvedeného je zřejmé, že změny probíhající v AČR mají dalekosáhlé dopady. Přijetím Zákona České národní rady č. 15/1993 Sb. byl nastartován složitý reanimizační proces, nad jehož výsledkem zatím visí otazník.

---

¹ Blíže viz Přehled světové politiky od konce studené války do 31. července 1992. In: Budování státu. 2. mimořádné číslo. MPU PF MU, Brno 1992.

² Autor se touto problematikou podrobněji zabývá v učebních textech, vydaných pod pořadovými čísly S-2004, S-2974 a S-2997. Dále pak v časopise A revue, 2/1992 a 9/1992.

³ Srovnej Budování státu. 2. mimořádné číslo. MPU PF MU, Brno 1992, s. 3.

⁴ Zde mám na mysli tzv. kategorii nezávislých států, jako je např. Rakousko, Nizozemsko, Dánsko, Belgie, Lucembursko, Finsko.

⁵ Zákon České národní rady č. 15/1993 Sb., O armádě České republiky.

⁶ Těmito a dalšími příčinami se velmi podrobně zabývala mezinárodní konference Ost-West-Beziehungen: Konfrontation und détente 1945-1989, která se konala ve dnech 22.-25. září 1993 na Ruhr-Universität-Bochum ve Spolkové republice Německo.

⁷ Viz Lenk, L.: Novináři se tázali na personalistiku. A Report, 16/1993, s. 3.

⁸ Srovnej Vojenské rozhledy, 3/1993, s. 42-43.

⁹ Ať se již bude jednat o „vojenskou doktrínu“, „vojenskou obrannou koncepci“ či „bezpečnostní doktrínu“, je potřebné tímto oficiálním státním dokumentem dát zřetelně najevo, jakým způsobem hodlá postkomunistický stát zajišťovat svou mezinárodněprávní subjektivitu, územní integritu a politickou nezávislost. Formulování a kodifikování tohoto dokumentu má silný zpětný vliv na celkovou bezpečnostní politiku postkomunistického státu, neboť výrazně ovlivňuje místo, úlohu a použití jeho nevojenských prostředků na mezinárodním poli. Rezignace na tvorbu svébytné vojenské doktríny je rezignací na vlastní odpovědnost při zajišťování bezpečnosti postkomunistické země v národním i mezinárodním kontextu. Zároveň představuje i odpolitizování vojenského myšlení a může být zdrojem ochromení armády, neboť jí vytrhává z vlastní sociální struktury, a tak se narušují vazby mezi armádou a společností.